УДК 911.3:338.481

ГЕОГРАФІЯ РЕСУРСІВ НОСТАЛЬГІЙНОГО ТУРИЗМУ ЖОВКІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Р.М. Лозинський[1], І.В. Кучинська[2], Ю.С. Дорош[2]

[1]Львівський національний університет імені Івана Франка,

[2]Львівський інститут економіки та туризму

Уточнено сутність поняття «ностальгійний туризм». Запропоновано класифікацію місць ностальгійного туризму. Досліджено географію військових поховань, німецьких колоній, пам'яток єврейської та польської культури на території Жовківського району. Проаналізовано наявність на туристичному ринку України ностальгійних турів з використанням ресурсів Жовківського району.

Ключові слова: туризм, географія туризму, ностальгійний туризм, територіальна диференціація, туристичні ресурси.

Постановка проблеми. Серед видів туризму, перспективних для розвитку в Україні, важливе місце посідає ностальгійний туризм. Історико-географічні особливості розвитку території України та її окремих регіонів зумовили значну різноманітність ресурсів ностальгійного туризму, проте на сьогодні вони мало використовуються в туристичній індустрії. Туристи, що їдуть з ностальгійною метою, здебільшого не звертаються до послуг туристичних фірм, й на шляху своєї подорожі можуть зіткнутися з численними труднощами. Існує проблема популяризації цього виду туризму, дослідження ресурсів ностальгійного туризму, та розробки на їх основі нових перспективних туристичних ресурсів.

Мета роботи. Метою статті є відображення на прикладі Жовківського району Львівської області різноманітності ресурсів ностальгійного туризму, сучасного стану та перспектив розвитку цього виду туризму.

Аналіз публікацій і досліджень. На сьогодні існує декілька різних підходів до визначення поняття «ностальгійний туризм». У перекладі з грецької ностальгія означає «туга за батьківщиною», що виникає як наслідок відриву людини від рідних місць, від своєї країни. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетично сформованим «покликом предків». Щоразу більше людей виявляють бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів, прадідів, або ж відвідати місця поховань своїх славетних одноплемінників. До ностальгійного туризму відносять також подорожі з метою відвідування родичів і друзів («relative & friends visitors tour»), які проживають на історичній батьківщині [5, с. 40].

Для позначення цього виду туризму використовують також термін «сентиментальний туризм», це фактично синоніми. Складнішим є розуміння поняття «етнічний туризм». В деяких працях воно виступає також як синонім ностальгійного туризму. Адже ностальгійний туризм часто має етнічну специфіку, пов'язаний з міграціями з однією в іншу місцевість представників різноманітних етнічних спільнот. Однак, насправді *етнічний туризм* – це різновид пізнавального туризму, який передбачає організацію туристичних поїздок у регіони історичного проживання певного етносу для ознайомлення з його матеріальною та духовною культурою, збереженою в автентичному середовищі [6].

Ностальгійний туризм – це відвідання історичної батьківщини, місць, звідки походять предки або місць, звідки турист колись емігрував [1]. Відповідно ностальгійний туризм якнайтісніше пов'язаний із міграціями населення, сучасними й історичними. Прийнятним є також інше ви-

значення: ностальгійний туризм – це вид туризму, який передбачає подорожі до місця свого історичного проживання, побачення з родичами й відвідання місць поховань своїх предків.

Залежно від мети подорожі можна виділити щонайменше три види ностальгійного туризму: поїздки для побачення з рідними; відвідування місць, із якими пов'язані важливі події в особистому житті людини, відвідання місць, із якими пов'язана історія етнічної спільноти до якої відносить себе людина, або важливі моменти життя родини, предків. Дуже часто ці види поєднуються та переплітаються, оскільки для людини, що подолала відстань у декілька тисяч кілометрів важливо не лише побачити рідних, але й пережити особисто естетичне і духовне збагачення від пам'яток історії, культури, архітектури свого народу [1].

До ностальгійного туризму відноситься й т. зв. «діаспорний туризм». Як відомо під поняттям «діаспора» (грец. διασπορά – «розсіяння») розуміють представників певної етнічної спільноту, які через різні обставини живуть поза межами основного регіону проживання свого етносу (поза межами «етнічної території» народу), проте усвідомлюють свою єдність з своїми співвітчизниками на історичній батьківщині. Відповідно, діаспорний туризм – це поїздки представників діаспори на історичну батьківщину.

Українська діаспорою є однією з найчисленніших у світі. Розвитку діаспорного туризму в державі покликаний сприяти Закон України «Про правовий статус закордонних українців», що прийнятий 4 березня 2004 р. Метою цього Закону є сприяння розвитку національної свідомості українців, що проживають за межами України, зміцнення зв'язків з Батьківщиною. Відповідно до закону, закордонний українець – особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, має українське етнічне походження або родом з України [2].

Результати досліджень. Галичина, Львівська область й, зокрема, Жовківський район відносяться до регіонів України, де є найсприятливіші можливості розвитку ностальгійного туризму. Зумовлено це, передусім, трьома чинниками.

1. До Другої світової війни, тобто у відносно недалекому минулому, Галичина була регіоном з доволі неоднорідним етнічним складом населення. Крім українського населення, тут жили сотні тисяч поляків, євреїв, німців. У Жовківському повіті (створеному в складі Австро-Угорщини) за переписом 1900 р. проживало, крім українців, 10 тис. євреїв, 13,4 тис. поляків, 1,5 тис. німців. У період Другої світової війни та перші повоєнні роки представники цих етнічних спільнот були знищені, або переселені в інші регіони та країни. Проте, частково збереглася культурна спадщини, сформована цими етнічними групами впродовж століть. У різних країнах Європи, Америка, Азії живе велика кількість осіб, які народилися в Жовківському районі, або з яким пов'язане життя їх родини.

2. Низький рівень економічного розвитку Галичини призвів до того, що з її території мігрувало в пошуках роботи сотні тисяч українців. Зокрема, українці Жовківського району брали участь в усіх чотирьох хвилях української еміграції, що сформували численну українську діаспору в США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії, Росії, Італії, Іспанії й інших країнах світу.

3. Галичина була територією, на якій відбувалися військові дії у період Першої та Другої світових воєн, а також інші численні війни та збройні конфлікти першої половини XX ст. Відповідно, на території Галичини й, зокрема Жовківського району, збереглося чимало військових поховань різних історичних періодів, де є могили представників найрізноманітніших етнічних спільнот і держав.

На наш погляд, місця, де є ресурси ностальгійного туризму можна класифікувати на такі групи:

1) зниклі поселення (внаслідок винищення жителів, депортацій, інших форм виселення населення, природних і техногенних катастроф, економічного занепаду, дії інших чинників). Ці поселення можна поділити за ступенем збереженості. Наприклад: закинуті поселення із в основному збереженою забудовою; поселення з збереженими окремими елементами забудови; поселення, щодо яких відоме лише місце розташування, а елементів забудови не збереглося. Інший поділ може бути за етнічним складом населення колишніх жителів поселень. Це можуть бути поселення етнічної спільноти, основної для певного регіону, а також т. зв. «колонії», де жили поселенці іноземного етнічного походження;

2) поселення, у яких відбулася заміна (заміщення) населення (знову ж таки внаслідок винищення, виселення, депортацій, обміну населенням, міграцій, природної й насильницької асиміляції й дії інших чинників). Тобто поселення збереглися, але в них живуть в основному інші жителі, не пов'язані з тими, хто заснував поселення. Ці поселення також можна класифікувати за ступенем збереженості матеріальної культури колишніх жителів.

3) поселення, з яких відбувалася масова міграція населення (представників основного етносу чи етнічних меншин), проте основа населення («етнокультурне ядро» жителів поселення) збереглося. «Ностальгійні» туристи в такі поселення передусім ідуть в гості до родини та друзів. До цієї категорії в Галичині відносяться чи не усі населені пункти, адже, як вище уже йшлося, з її території масово мігрували в інші країни українці в пошуках роботи.

4) поселення, з якими пов'язані окремі події, факти, явища, об'єкти, що можуть бути ресурсами ностальгійного туризму. Наприклад, це поселення, біля яких відбувалися військові дії і збереглося військове кладовище, поселення, в яких відбувалися зустрічі, важливі для певних груп людей, окремих родин чи окремих осіб.

Загалом в ностальгійному туризмі залучаються здебільшого історико-культурні ресурси. Тому для класифікації ресурсів ностальгійного туризму можна також адаптувати загальну класифікацію історико-культурних туристичних ресурсів (з поділом їх на архітектурні, археологічні, сакральні, етнографічні, пам'ятки монументального мистецтва, меморіальні місця й ін.). Проте важливість різних видів історико-культурних ресурсів у ностальгійному туризмі буде дещо іншою, ніж, наприклад, в культурно-пізнавальному туризмі.

Географія ресурсів ностальгійного туризму в Жовківському районі Львівської області налічує десятки найрізноманітніших об'єктів. До найважливіших ресурсів ностальгійного туризму відносимо: колишні німецькі сільські колонії; військові поховання різних історичних періодів; пам'ятки єврейської культури; пам'ятки польської культури.

На території Жовківського району знаходилося 10 німецьких сільськогосподарських колоній (третина всіх колоній на Львівщині), закладених наприкінці XVIII – в XIX ст. (табл. 1).

Розпланування німецьких колоній на Жовківщині, як і загалом розпланування аналогічних поселень у Галичині, ґрунтувалось на основі компактних регулярних схем, відзначалось детальністю, композиційною завершеністю та функціональною продуманістю. Німецькі колонії є надзвичайно привабливим об'єктом для ностальгійного туризму, адже там тривалий час жили, вели своє господарство та розвивали культуру, предки німецьких громадян. На місці колишніх німецьких колоній збереглись деякі пам'ятки матеріальної культури. Впродовж останніх десятиріч німецькі колонії привертають увагу численних німецьких туристів, предки яких були жителями цих поселень, а також науковців-істориків, культурологів, мистецтвознавців.

Таблиця 1

Німецькі колонії кінця XVIII – XIX ст. на території Жовківського району [8]

№ з/п	Назва поселення	Тип поселення	Рік заснування	Теперішнє розташування	Збережені пам'ятки
1.	Айнзінген	корінна колонія	1783	с. Дев'ятир	забудова колонії
2.	Дойч-Мокротин	корінна колонія	1786	с. Мокротин	об'ємно планувальна структура колонії
3.	Візенберг	корінна колонія	1788	с. Мервичі	кірха; забудова; пам'ятки на цвинтарі
4.	Еренфельд	дочірня колонія	1864	с. Блищиводи	забудова колонії
5.	Рудольсгоф	дочірня колонія	1880	біля м. Жовкви	–
6	Рехдорф	дочірня колонія	1883	с. Сарнівка	–
7.	Мервичі-колонія	колонійне вселення	1786	с. Мервичі	–
8.	Скварява-колонія	колонійне вселення	немає даних	с. Скварява	–
9.	Сопошин-колонія	колонійне вселення	немає даних	с. Сопошин	–
10.	Дев'ятир-колонія	колонійне вселення	немає даних	с. Дев'ятир	–

Розпланування німецьких колоній на Жовківщині, як і загалом розпланування аналогічних поселень у Галичині, ґрунтувалось на основі компактних регулярних схем, відзначалось детальністю, композиційною завершеністю та функціональною продуманістю. Німецькі колонії є надзвичайно привабливим об'єктом для ностальгійного туризму, адже там тривалий час жили, вели своє господарство та розвивали культуру, предки німецьких громадян. На місці колишніх німецьких колоній збереглись деякі пам'ятки матеріальної культури. Впродовж останніх десятиріч німецькі колонії привертають увагу численних німецьких туристів, предки яких були жителями цих поселень, а також науковців-істориків, культурологів, мистецтвознавців.

У Жовківському районі знаходиться значна кількість різноманітних військових поховань. Зокрема, це: поховання російських і австрійських військ періоду Першої світової війни, поховання Українських Січових Стрільців (1918–1921 рр.), поховання воїнів Червоної Армії, німецьких воїнів, а також військовополонених періоду Другої світової війни, поховання воїнів Української Повстанської Армії (УПА), поховання жертв сталінського терору, жертв Голокосту (табл. 2). Найбільший інтерес для туристів становлять такі об'єкти: великий меморіал загиблих у Першій світовій війні австрійських і російський солдат в с. Гійче; кладовище загиблих у Першій світовій війні австрійських солдат у с. Глинсько; цвинтар французьких і бельгійських військовополонених періоду Другої світової війни у Вовковицькому лісі біля м. Рава-Руська; розміщені там же братські могили радянських військовополонених, які загнули в концтаборі «Шталаг-325» у 1941–1942 рр.; меморіальний цвинтар німецьких воїнів періоду Другої світової війни, перепохованих з різних місць України в с. Потелич.

Таблиця 2

Військові поховання на території Жовківського району

№ з/п	Населений пункт	Характеристика поховання
Поховання Першої світової війни		
1.	с. Гійче	великий меморіал австрійських і російський солдат
2.	с. Глинське	цвинтар австрійських солдат
3.	с. Зіболки	пам'ятний знак жертвам концтабору «Талергоф» 1914–1918 рр., (зведено 1935 р., реконструйований у 1980 р.)
4.	с. Кунин	кладовище солдат Першої Світової війни
Поховання Українських Січових Стрільців		
5.	с. Великі Грибовичі	могила 8 січових стрільців
6.	с. Добросин	могила січових стрільців
7.	с. Замочок	могила січових стрільців
8.	с. Зарудці	дві могили січових стрільців
9.	с. Зашків	дві могили січових стрільців
10.	с. Зіболки	могила січових стрільців
11.	м. Жовква	меморіал січових стрільців
12.	с. Крехів	могила січових стрільців
13.	с. Забір'я	могила українського поручника Б. Чоника, 1918 р.
14.	смт Куликів	могила січових стрільців
15.	с. Мацошин	могила січових стрільців
16.	с. Мокротин	могила січових стрільців
17.	м. Рава-Руська	могили січових стрільців, пам'ятник 1936 р.
18.	с. Смереків	могила січових стрільців
19.	с. Старе Село	могила січових стрільців
Поховання радянських воїнів періоду Другої світової війни		
20.	м. Жовква	міський цвинтар, спільні та одиночні могили радянських воїнів, які загинули в 1944 р.
21.	с. Артасів	братська могила радянських воїнів, які загинули в 1941 р.
22.	с. Волиця	могила радянських воїнів П. Грабова, В. Горбачова, С. Кокало, що загинули у 1944 р. у боях за визволення села.
23.	с. Городжів	братська могила 28 невідомих і 20 відомих радянських воїнів, які загинули у 1941 р.
24.	смт Куликів	братська могила 12 відомих і 5 невідомих курсантів Львівського вищого військового училища, які загинули, захищаючи с. Грибовичі у 1941 р.; братські могили 215 воїнів, які загинули у 1944 р.
25.	с. Кунин	братська могила радянських воїнів, що загинули у 1944 р.
26.	смт Магерів	братські могили 179 воїнів і партизан, які загинули у 1941 р. і 1944 р.
27.	м. Рава-Руська	братська могила 48 воїнів, які загинули у 1941 р.; братські могили 350 воїнів, 5 партизан, які загинули у 1944 р.; могила гвардії полковників М. Мазіна та Л. Одновалова, які загинули у 1944 р.; могила прикордонника М. Степаняна, який загинув у 1941 р. братські могили радянських військовополонених, що загинули в концтаборі «Шталаг-325» (Вовковицький ліс)

Продовження таблиці 2

28.	с. Нова Кам'янка	братська могила невідомих воїнів, які загинули у 1941 р.
29.	с. Потелич	братська могила 8 невідомих воїнів, які загинули у 1941 р.
30.	с. Сопошин	дві могили радянських воїнів, які загнули у 1944 р.
31.	с. Туринка	братська могила радянських воїнів, які загнули у 1944 р.
Інші поховання періоду Другої Світової війни		
32.	м. Жовква	братська могила 30 мирних жителів, жертв НКВС в 1941 р.
33.	м. Жовква	братські могили жертв ліквідації Жовківського гетто в 1943 р., розстріляно і засипано у трьох ямах 3500 осіб
34.	м. Рава-Руська	цвинтар французьких і бельгійських військовополонених, 1942–1944 рр. (Вовковицький ліс)
35.	с. Потелич	меморіальний цвинтар німецьких воїнів періоду Другої світової війни, перепохованих з різних місць України
Поховання воїнів УПА		
36.	с. Великі Грибовичі	могила воїнів УПА
37.	смт Магерів	могила бійців УПА, перезахоронених з Яворівського полігону
38.	с. Равське	могила перезахоронених воїнів УПА

Єврейська спадщина Жовківщини є однією із найцікавіших в історії краю. Напередодні Другої світової війни лише в м. Жовкві і м. Рава-Руській жило понад 10 тис. євреїв (відповідно, 4 і 6 тис.), численні єврейські громади були також в Немирові, Магерові, Куликові, багатьох селах [4].

Перші відомості про жовківських євреїв походять з 1600 р. Руський воєвода Станіслав Жолкевський дозволив тоді євреям збудувати свою божницю. Жовківська громада була львівським прикагалком і лише з 1620 р. організувалася в самостійний кагал.

Найвідоміша єврейська пам'ятка – Жовківська синагога, розташована на вул. Запорізькій. Перша синагога на цьому місці була побудована з дерева в 1625 р., незабаром вона згоріла. Будівництво нової синагоги почалося в 1692 р., під керівництвом королівського архітектора Петра Бебера та завершено ймовірно в 1698 р. або в 1700 р. Жовківська оборонна синагога занесена до списку 100 пам'яток світу, які знаходяться в загрозливому стані, Нью-Йоркського фонду світових пам'яток [3].

На території Жовківщини знаходиться чимало пам'яток польської культури. Найбільш відвідуваною туристичною атракцією є костел св. Лаврентія у м. Жовква. За кількістю і значимістю поховань видатних діячів польської держави, костел часто називають «Малим Вавелем» за назвою королівського замку, що знаходиться у Кракові. Відомий Жовківський замок закладений засновником міста, військовим і головнокомандувачем Речі Посполитої Станіславом Жолкевським у 1594 р. Наприкінці XVII ст. замок став резиденцією Яна III Собеського – короля польсько-литовсько-руської держави – Речі Посполитої з 1674 р. Сьогодні в п'яти залах розташована експозиція, де можна оглянути макети міста і замку середини XVII т., археологічні знахідки, ікони, твори скульптури та графіки, поштівки поч. XX ст.

Усього в Жовківському районі налічується близько 15 діючих і не діючих костелів та каплиць (рис. 1). Серед них найбільший інтерес представляють оборонний костел Святого Миколая у Куликові (1538 р.), костел Внебовзяття Найсвятішої Діви Марії у Жовкві (1652 р.), костел

Святого Архангела Михаїла монастиря францисканців-реформатів у Раві-Руській (1726–1737 рр.).

Висновки. Жовківський район багатий ресурсами ностальгійного туризму. Це, насамперед, військові поховання, німецькі колонії, єврейські й польські пам'ятки культури. На даний час ресурси ностальгійного туризму району не використовуються в повному обсязі. Аналіз пропозиції, що надають туристичні фірми, засвідчує що ностальгійних турів є дуже мало. Відомі турфірми пропонують тури, котрі включають тільки відвідання Жовківської синагоги. Лише комунальне підприємство «Туристичний інформаційний центр» у Жовкві пропонує декілька екскурсійний маршрутів, де задіяні ресурси ностальгійного туризму [7]. Це, зокрема, одноденні екскурсії «Німецькі пам'ятки історії та культури на Жовківщині» та «Цвинтарі австрійських воїнів на Жовківщині». Організовують поїздки на Жовківщину також деякі закордонні туристичні фірми (польські, німецькі), але їх програми найчастіше обмежуються відвідуванням Жовкви. Отже ностальгійний туризм у Жовківському районі знаходиться лише на початковій стадії розвитку, хоча для нього існують усі передумови.

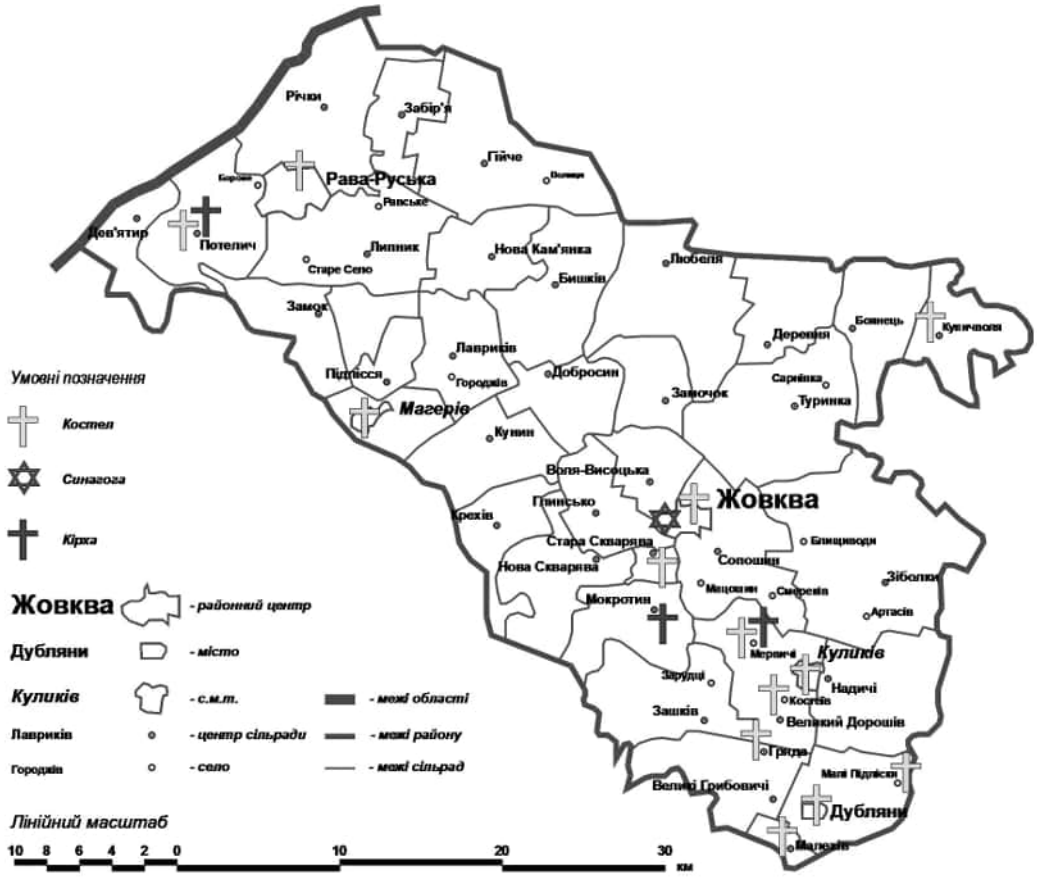

Рис. 1. Сакральні пам'ятки етнічних меншин на території Жовківського району Львівської області

Література

1. Вуйцик О.І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму в Україні / О.І. Вуйцик // Географія. Економіка. Екологія. Туризм : регіональні студії : Збірник наук. праць / [За ред. І.В. Смаля]. – Ніжин: МІЛАНІК, 2009. – Вип. 3. – С. 40–46.
2. Закон України «Про правовий статус закордонних українців» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www.zakon.rada.gov.ua.
3. Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви : Проблеми охорони, реставрації, використання // Збірник матеріалів українсько-польського науково-практичного семінару. – Жовква; Львів, 1998. – 376 с.
4. Лозинський Р.М. Етнічний склад населення Львова (у контексті сусільного розвитку Галичини) / Р.М. Лозинський. – Львів, 2005. – 358 с.
5. Методичні вказівки для розробки туристичних продуктів (за видами туризму) – Львів : ЛІЕТ, 2012. – 58 с.
6. Орлова М.Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : Автореф. дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук : 11.00.02 / М.Л. Орлова; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса : 2009. – 20 с.
7. Офіційний сайт Жовківського Туристично-інформаційного центру : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www. zhovkva-tour.info.
8. Galizien Deutsche Settlement (the Unterschütz map) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://www.semanchuk.com/gen/maps.

Lozynskyy R.M., Kuchynska I.V., Dorosh Y.S., **GEOGRAPHY OF RESOURCES OF NOSTALGIC TOURISM OF ZHOVKVA DISTRICT IN LVIV REGION.** *Essence of concept «Nostalgic tourism» is specified. Classification of places of nostalgic tourism is offered. Geography of soldiery burial places, German colonies, sights of the Jewish and Polish culture on the territory of Zhovkva district is investigated. The presence of nostalgic tours with the use of resources of Zhovkva district at the Ukrainian tourism market is analysed.*

Keywords: tourism, geography of tourism, nostalgic tourism, territorial differentiation, tourist resources.

Лозинский Р.М., Кучинская И.В., Дорош Ю.С., **ГЕОГРАФИЯ РЕСУРСОВ НОСТАЛЬГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА ЖОВКОВСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ.** *Уточнена сущность понятия «ностальгический туризм». Предложена классификация мест ностальгического туризма. Исследована география военных захоронений, немецких колоний, достопримечательностей еврейской и польской культуры на территории Жолковского района. Проанализировано наличие на туристическом рынке Украины ностальгических туров с использованием ресурсов Жовковского района.*

Ключевые слова: туризм, география туризма, ностальгический туризм, территориальная дифференциация, туристические ресурсы.